

ВИЗНАЧЕННЯ ОЗНАК ДЕПРЕСИВНОСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Постановка проблеми Нерівномірність соціально-економічного розвитку регіонів в залежності від природно-географічних, історичних, економічних чинників спостерігається практично в кожній країні і на сьогодні є об'єктивною реальністю та важливою закономірністю у розвитку продуктивних сил. Збереження та поглиблення диспропорцій у соціально-економічному розвитку регіонів є надзвичайно важливою проблемою і для України, що і визначає актуальність теми дослідження.

Окремі регіони через низку об'єктивних причин не спроможні своїми силами забезпечити сталий і достатній розвиток регіону, що призводить до подальшого погіршення соціально-економічної ситуації, наростанню ознак депресивності територій, а отже загострення та накопичення соціальних проблем. В цих умовах важливим завданням регіональної економічної політики держави є вирішення методологічних питань щодо визначення депресивності територій і на цій основі пошуку та розробки ефективної стратегії їх розвитку.

Аналіз попередніх досліджень. Питаннями соціально-економічного стану територій, рівнем їх розвитку та депресивності займалися такі науковці: Барановський М., Дацишин М., Доргунцов С.І., Заставний Ф.Д., Лексин В. Н, Прокопа І., Семенов В.Ф., Топчієв О.Г., Чухно А.А., Швецов А. Н, Шепотько Л. О.

У цих авторів, питання міжрегіональних диспропорцій розвитку - дефініція - „депресивність” має різне тлумачення. Так у роботах одних вчених під депресивними розуміються ті регіони, які в минулому мали високий рівень розвитку, але під дією різних факторів зараз опинилися в скрутному становищі. У інших вчених, а також в чинному законодавстві України поняття депресивного регіону було визначене як „регіон чи його частина (район, місто обласного значення або кілька районів, міст обласного значення), рівень розвитку якого (якої) за показниками, визначеними цим Законом є найнижчим серед територій відповідного типу” [1]. Ми вважаємо, що у цих визначеннях немає значних протиріч, але питання в тому, якими ознаками слід керуватися при аналізі депресивності.

Постановка проблеми, цілі та завдання дослідження Метою статті є пошуки універсальних підходів та найбільш характерних показників, за допомогою яких можна найбільш об'єктивно та достовірно визначити наявність ознак депресивності у розвитку будь-якої території, вивчення ряду показників, що можуть комплексно використовуватися для визначення депресивності та методика їх застосування на практиці, аналіз та систематика чинників визначення депресивності території, їх порівняння і виділення найсуттєвіших із них.

Виклад основного матеріалу та результатів дослідження. Аналіз існуючих підходів українських і російських науковців, щодо визначення показників депресивності території показує значні розбіжності стосовно кількості та характеру критеріїв, які використовуються для визначення цих територій. Деякі чинники, визначені як головні, в роботах певних науковців недостатньо враховують соціально-економічне становище регіону, тоді, на нашу думку, на ряду з загальними критеріями слід виділити й спеціальні для всіх регіонів, також вводити додаткові. Наприклад: Закарпаття, АРК – рекреаційні, Донецький, Дніпропетровський регіони – індустріальні, Чернівецький, Івано-Франківський, Рівненський, Вінницький – сільськогосподарські показники.

Професор Заставний Ф. пропонує такі критерії: грошові доходи населення, рівень зайнятості населення, рівень безробіття, інвестиції в основний капітал.[4]

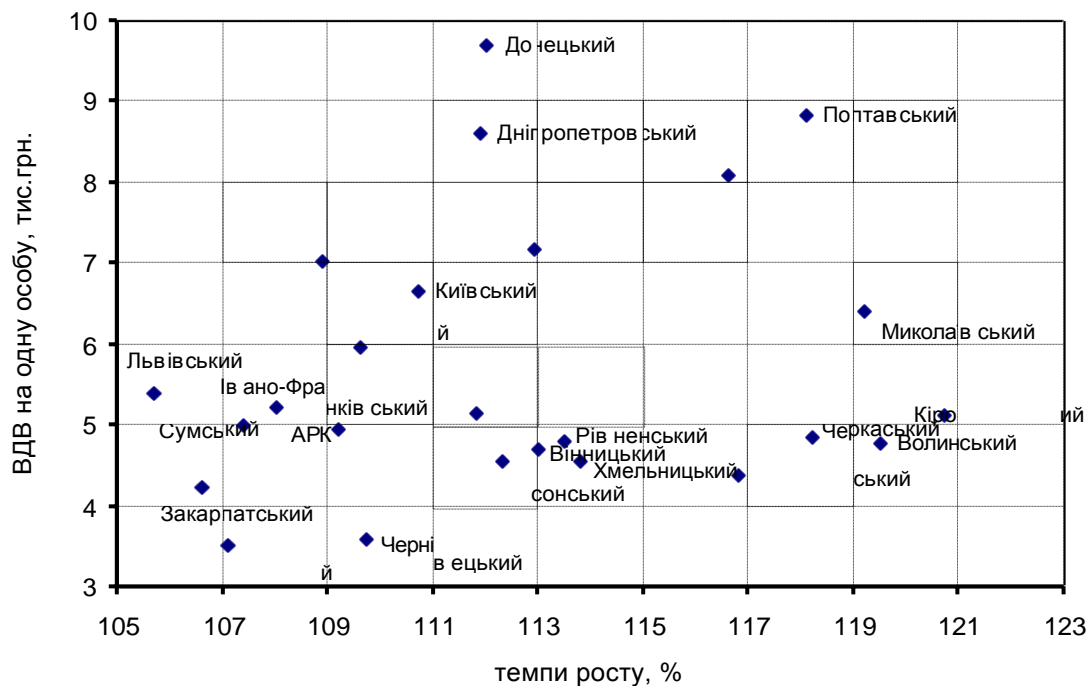

Рис. 1. Розподіл регіонів за темпами зростання регіональної валової доданої вартості (ВДВ) на одну особу та показником ВДВ на одну особу.

М. Барановський в своїй статті „Депресивні аграрні території України: Методичні підходи до ідентифікації, практичні результати» розглядає та працює над вдосконаленням методики виділення депресивних територій та її спроможність в практичному застосуванні. [2] Ним було обрано 62 показника, які для зручності виділені в 8 блоків: загальноекономічні показники; показники фінансового стану регіону; показники рівня життя населення; показники зайнятості населення; економічна база сільських поселень;

демографічна ситуація; показники розселення людності; показники забезпеченості закладами сфери послуг.

Більша частина цих показників стосується сільської місцевості, але використовуються і загально регіональні показники (валова додана вартість в розрахунку на одного жителя).

Російські вчені Лексин В. Н та Швецов А. Н пропонують використовувати три показника: валовий регіональний продукт на одну особу, рівень бідності, рівень безробіття. [5]

Загалом, це визнані показники, але цей перелік бажано доповнити низкою показників фінансового стану регіону, економічної бази місцевості, інфраструктури.

В Законі зазначено, що депресивними визнаються обласні регіони, у яких протягом останніх п'яти років найнижчі середні показники валової доданої вартості на одну особу. Аналіз соціально-економічного розвитку регіонів свідчить, що для більшої достовірності визначення категорії депресивності регіонального розвитку необхідно комплексно застосовувати більшу кількість показників, при цьому не лише статичні, але і динамічні.

Пропонуємо порівняти дві важливі складові в економічному розвитку регіонів: статичну (ВДВ на одну особу) та динамічну (темпи зростання ВДВ – індекс фізичного обсягу). Вважаємо доцільним врахування цих даних, що, на нашу думку, дасть можливість об'єктивніше оцінити становище регіону та можливість прогнозування перспективи його розвитку в майбутньому.

За цим співвідношенням всі обласні регіони України станом на початок 2005 року пропонуємо розподілити на 6 груп:

1. Регіони, які мають низькі показники ВДВ і низькі темпи зростання (Тернопільський, Чернівецький, Закарпатський, Сумський, Івано-Франківський, Львівський та Автономна Республіка Крим (АРК)).

2. Вважаємо доцільним виділити в другу групу такі регіони, як Херсонський, Хмельницький, Вінницький, Рівненський та Чернігівський, у яких показник ВДВ знаходиться приблизно на такому ж рівні як і в регіонах першої групи, але темпи зростання характеризуються більш високими показниками.

3. Регіони, які мають показники ВДВ, на рівні першої групи, але при цьому демонструють високі темпи зростання, що дає підстави прогнозування покращення економічного становища даних регіонів (Житомирський, Волинський, Черкаський, Кіровоградський).

4. Регіони, які мають високі показники ВДВ, але при цьому відзначаються недостатньо значні темпи зростання (Луганський, Київський, Одеський, Харківський).

5. Регіони лідери за показниками ВДВ та середніми, порівняно з іншими регіонами, показниками темпів росту (Донецький та Дніпропетровський).

6. Регіони з досить високими показниками ВДВ та значними темпами росту (Запорізький, Полтавський та Миколаївський).

Демографічний аналіз також може бути використаний в оцінці депресивності території. Демографічна криза в Україні проходила на

фоні економічного спаду. Чисельність населення значно скорочувалась (з 1993 по 2006 роки населення зменшилось з 52.2 до млн., або на 5,3 млн. осіб) [6]. В країні склалась несприятлива демографічна ситуація, особливо слід виділити північ, північний схід, центр України. В західних областях України ситуація дещо краща, ніж в названих районах.

Для дослідження депресивності може використовуватись показник щільності населення, причому сільського населення, тому що саме сільське населення, особливо те, що зайняте в сільському господарстві в Україні найменш економічно забезпечене і соціально захищене. Виняток становлять приміські території, окремі райони розведення високопродуктивної худоби.

Слід мати на увазі, щоб використані чинники всебічно оцінювали дану територію, інформація була об'єктивною, проаналізована за певний проміжок часу, розкривала найсуттєвіші явища і процеси.

Щоб проаналізувати територіальні відміни соціально-економічних і природно-географічних умов життєдіяльності населення, на регіональному рівні ще прийнято користуватись таким поняттям як „якість життя населення». Чіткого та загальноприйнятого переліку його складових на даний час не має, але основні географічні та економічні параметри є такі: географічні – характеристики природного середовища, екологічна ситуація даного регіону, забезпеченість природними ресурсами; економічні – зайнятість населення, умови праці, рівень оплати праці, доходи населення.

Однією з характеристик якості життя вважається забезпеченість населення житлом, харчуванням, умовами відпочинку. Доцільно відзначити також умови етно культурного розвитку, політичної та духовної свободи, активності населення [7].

З 1990 р. Програма розвитку ООН щорічно видає „Доповіді про розвиток людини», де для всіх країн обчислюють індекси людського розвитку – ІЛР, для розрахунків яких враховують три показники: середня тривалість життя населення, рівень грамотності дорослого населення та рівень освіти, реальний валовий внутрішній продукт на душу населення. Слід зазначити, що за даними ІЛР проводиться групування країн світу (дев'ять груп). [8] На нашу думку доцільно було б використати показник ІЛР і в визначенні депресивності територій, так як методика розрахунку ІЛР більш розширена та вдосконалена при використанні всередині країни і застосовує більшу кількість характеристик, підвищує інформаційну надійність загального індексу. Так ІЛР на регіональному рівні може використовувати такі показники: стан і охорона здоров'я населення (включає в себе 7 складових); фінансування людського розвитку (7 складових); рівень освіти населення (8 складових); екологічна ситуація (7 складових); демографічний розвиток (7 складових); розвиток ринку праці (9 складових); соціальне середовище (11 складових); матеріальний добробут населення (12 складових); умови проживання населення (8 складових) [3].

Висновки Можна погодитись з офіційними критеріями, але слід мати на увазі, що невелика кількість чинників в визначенні

депресивності не враховує певний аспект оцінки соціально-економічного положення тієї чи іншої території. Ми пропонуємо, на регіональному рівні, використовувати такі основні показники: валова додана вартість на одну особу, безробіття, природний приріст населення, рівень заробітної плати, забезпеченість об'єктами сфери послуг.

Зазначена проблематика потребує більш детального вивчення та надає основу для подальшого наукового дослідження.

Список літератури:

1. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» від 8 вересня 2005 р. №2850 –IV – [http:// zakon 1. rada.gov.ua/ cgi – bln/lavs/main. /cgi](http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/lavs/main.cgi)
2. Барановський М. Депресивні аграрні території України: методичні підходи до ідентифікації, практичні результати // Економіка України. - 2006. - №11. – С.70-76.
3. Грішнова О.А. Економіка праці та соціально-трудова відносини. – К.: Знання 2006. – С. 491-497.
4. Заставний Ф.Д. Депресивні регіони України: аналіз оцінка, проблеми // Регіональна економіка. - 2005. - №1. – С.76-90.
5. Лексин В.Н, Швецов А.Н. Общероссийские реформы и территориальное развитие. Депрессивные территории: прежние проблемы и новые варианты их решений. // Российский экономический журнал. – 2001. - №9. – С. 41.
6. Статистичний щорічник України 2005 рік К.: Консультант. 2006. – с. 575.
7. Топчієв О.Г. Основи суспільної географії. – О.: Астропринт. 2001. – С. 425- 428.
8. Топчієв О. Теоретичні основи регіональної економіки. – К.: УАДУ. 1997. – С. 241-252.